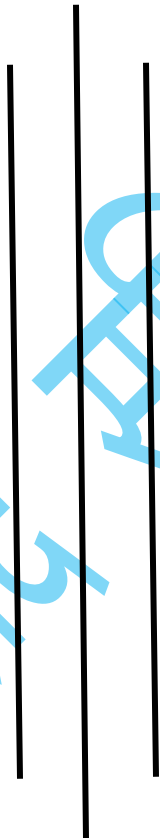

विधेयक संख्या : २४

रोजगारीको हक सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको
विधेयक

संघीय संसद सचिवालय
संसद भवन
सिंहदरबार

उद्देश्य र कारण

नेपालको संविधानको धारा ३३ मा प्रत्याभूत गरिएको नागरिकको रोजगारीको हकलाई सुनिश्चित गर्न, देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासको साधनको रूपमा रहेको श्रम शक्तिलाई दक्ष र व्यवसायिक बनाई स्वदेशमा नै रोजगारीका अवसर अभिवृद्धि गरी सबै नागरिकलाई आफ्नो क्षमता अनुसारको रोजगारीको छनौट गर्ने अवसर प्रदान गर्न, सार्वजनिक विकास निर्माण कार्यमा सिर्जना हुने श्रमको क्षेत्रमा न्यूनतम रोजगारी प्रत्याभूति गर्न, रोजगारीको शर्त, अवस्था तथा बेरोजगार सहायताका सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न र रोजगारीको अवसर उपलब्ध गराउन नसकिएको अवस्थामा सामाजिक संरक्षणको अवधारणा अनुरूप बेरोजगार सहायता सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न तथा मुलुक भित्र थप रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गरी क्रमशः नेपालीलाई वाध्यात्मक तवरले वैदेशिक रोजगारीमा जान नपर्ने अवस्था सृजना गर्न कानूनी व्यवस्था गर्न आवश्यक भएकाले यो विधेयक पेश गरेको छु ।

भदौ २०७५

गोकर्ण विष्ट
मन्त्री

श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय

प्रत्यायोजित व्यवस्थापन सम्बन्धी टिप्पणी

रोजगारीको हक सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयकमा रहेको प्रत्यायोजित व्यवस्थापन सम्बन्धी टिप्पणी देहाय बमोजिम पेश गरिएको छ :-

क्र.सं.	दफा	प्रत्यायोजित व्यवस्थापन	प्रत्यायोजित व्यवस्थापनको कारण	प्रत्यायोजित व्यवस्थापन अन्तर्गत बनाइने कानूनको प्रकृति र सीमा	प्रत्यायोजित व्यवस्थापनबाट पर्न सक्ने प्रभाव
१.	८ को उपदफा (२)	रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।	रोजगार कार्यक्रम सम्बन्धी विस्तृत व्यवस्था सरकारले निर्धारण गर्न आवश्यक भएकोले ।	नियमावलीबाट व्यवस्थित गर्नु पर्ने ।	समयमा नै कार्यक्रम निर्माण र संशोधन भई कार्यक्रम संचालन प्रभावकारी हुने ।
२.	९	कुनै व्यक्ति बेरोजगार हो वा होइन भन्ने सम्बन्धमा प्रश्न उठेमा सो कुराको निर्णय तोकिए बमोजिमको आधारमा सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्नेछ ।	विस्तृत आधारहरू तयार गरी निर्णयलाई पारदर्शी बनाउनु पर्ने भएकोले ।	आधार सहितको आवश्यक नियम/कार्याविधि बनाउन सक्ने ।	आधार तय गरे पश्चात निर्णय प्रभावकारी र पारदर्शी हुने ।
३.	१० को उपदफा (३)	रोजगार सेवा केन्द्र सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।	केन्द्रमा रहने जनशक्ति, केन्द्रको संचालन खर्च लगायतका विषयमा स्पष्ट व्यवस्था गर्न आवश्यक परेकोले ।	रोजगार केन्द्र संचालन सम्बन्धमा नियम/कार्याविधि निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्दा प्रभावकारी हुने ।	रोजगार सेवा केन्द्र संचालनका सम्बन्धमा आधारहरू तयार हुने भएकोले सो केन्द्रहरूको संचालनका सम्बन्धमा अस्पष्टता नरहने र प्रभावकारी रूपमा संचालन हुने ।
४.	११ को उपदफा (१)	न्यूनतम रोजगारमा संलग्न हुन चाहने बेरोजगार व्यक्तिले आफूसँग भएको सीप, योग्यता वा क्षमता उल्लेख गरी तोकिए बमोजिमको अवधिभित्र तोकिए बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित रोजगार सेवा केन्द्रमा आफ्नो विवरण सहित निवेदन दिन सक्नेछ ।	आवेदन दिने समयावधि तथा आवेदनको ढाँचा तयार गरी कार्यान्वयन गर्नु परेकोले ।	नियमावलीबाट निवेदन दिनुपर्ने अवधि र निवेदनको ढाँचा समेत स्पष्ट हुने ।	बेरोजगार व्यक्तिले समयमामै निवेदन दिने र प्राप्त भएका निवेदनहरूका आधारमा रोजगारीको आवश्यकता पहिचान भै रोजगार आयोजनाहरू संचालन गर्न सहज हुने ।

५.	१३ को उपदफा (३)	रोजगार सेवा केन्द्रबाट लेखी आएमा सम्बन्धित सबै निकायले आफू अर्न्तगतका रोजगारदाताको विवरण वा आफूले गरी आएको काम र त्यस्तो कामको लागि आवश्यक पर्ने जनशक्तिको विवरण तोकिएको ढाँचामा रोजगार सेवा केन्द्रमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।	रोजगार सेवा केन्द्रले माग गर्ने विवरणको ढाँचा तयार गर्न नियमावलीमा व्यवस्था गर्न उपयुक्त हुने भएकोले ।	नियमावलीले विवरणको ढाँचा स्पष्ट पार्ने र कार्यान्वयनमा सहज हुने ।	तोकिएको ढाँचामा विवरण माग गर्दा आवश्यक सबै जानकारीहरु प्राप्त हुने र प्राप्त विवरणको ढाँचामा एकरूपता कायम हुने ।
६.	१३ को उपदफा (५)	रोजगारदाताको विवरण संकलन तथा अद्यावधिक सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।	रोजगारदाताको विवरण कहिले र के कसरी संकलन गर्ने भन्ने विषय नियमावलीबाट स्पष्ट पार्नु पर्ने भएकोले ।	नियमावलीले रोजगारदाताको विवरण संकलन गर्ने अवधि र तरिका बारे स्पष्ट पार्ने हुँदा बेरोजगारहरुको लगत स्पष्ट हुने ।	विवरण संकलन गर्ने समय अवधि र तरिका बारे स्पष्टता भै कार्यान्वयनमा सहजता आउने ।
७.	१४ को उपदफा (३)	रोजगारदाताले रोजगार सेवा केन्द्रमा श्रमिक माग गर्दा तोकिए बमोजिमको ढाँचामा श्रमिकको संख्या, श्रमिकको योग्यता, क्षमता, सीप र कामको प्रकृति खुलाई रोजगार सेवा केन्द्रमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।	रोजगारदाताले श्रमिकको माग गर्दा तोकिए बमोजिमको ढाँचामा माग गर्नु पर्ने भएकोले सो निवेदनको ढाँचा नियमावलीमा स्पष्ट गर्न उपयुक्त हुने भएकोले ।	नियमावलीले रोजगारदाताले श्रमिक माग गर्दाको ढाँचाको सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था गर्ने ।	तोकिएको ढाँचामा श्रमिक माग गर्दा आवश्यक आधारभूत विवरणहरु नछुट्ने र ढाँचामा एक रुपता कायम भै श्रम आपूर्ति सहज हुने ।
८.	१८ को उपदफा (४)	निर्देशक समितिको बैठक तथा निर्णयको कार्यान्वयन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।	समितिको निर्णय कार्यान्वयनको लागि नियमावलीबाट स्पष्ट व्यवस्था गर्नु पर्ने भएकोले ।	नियमावली/कार्यविधि ले समितिको निर्णय कार्यान्वयनको लागि स्पष्ट व्यवस्था हुन गई प्रभावकारी हुने ।	निर्देशक समितिको बैठक संचालन सम्बन्धमा स्पष्ट कार्यविधि बन्ने र बैठक संचालन सहज ढङ्गमा हुने ।
९.	२० को उपदफा (१)(ड)	तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यक्रम गर्ने । (बेरोजगार सहायता कार्यक्रम)	बेरोजगार नागरिकलाई रोजगार सम्बन्धी उपलब्ध गराउन सकिने अन्य	नियमावलीले बेरोजगार नागरिकलाई उपलब्ध गराउन सकिने अन्य सेवाहरुको सम्बन्धमा व्यवस्था गर्ने ।	बेरोजगार नागरिकहरुलाई रोजगारी सम्बन्धी विभिन्न सेवाहरु उपलब्ध गराउन सकिने भई बेरोजगारी घटाउन थप मद्दत पुग्न जाने ।

			सेवाहरुको पनि व्यवस्था गर्न उपयुक्त भएकोले ।		
१०.	२० को उपदफा (२)	बेरोजगार सहायता कार्यक्रम सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।	बेरोजगार नागरिकलाई रोजगार उपलब्ध गराउन अन्य व्यवस्थाहरुको पनि नियमावलीबाट गर्न उपयुक्त भएकोले ।	नियमावलीले बेरोजगार नागरिकलाई उपलब्ध गराउन सकिने अन्य सेवाहरुको सम्बन्धमा स्पष्ट रूपमा व्यवस्था हुने ।	बेरोजगार नागरिकहरुलाई रोजगारी सम्बन्धी विभिन्न सेवाहरु उपलब्ध गराउन सकिने भई बेरोजगारी सहायता सम्बन्धी कार्यक्रम थप प्रभावकारी हुन जाने ।
११.	२१ को उपदफा (१)	बेरोजगार सहायता कार्यक्रम अर्न्तगतको तालीम प्राप्त गरेको व्यक्तिले रोजगार सेवा केन्द्रले खटाएको स्थान वा क्षेत्रमा गई तोकिए बमोजिम काम गर्नु पर्नेछ ।	श्रमिकलाई काममा खटाउँदाको सेवा शर्त नियमावलीबाट स्पष्ट गर्नु पर्ने भएकोले ।	नियमावलीले श्रमिकलाई काममा खटाउँदाको सेवा शर्तको सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था गर्ने ।	श्रमिकलाई काममा खटाउँदाको सेवा शर्तको सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था भई असल श्रम सम्बन्धको अभ्यास हुने ।
१२.	२२ को उपदफा (३)	बेरोजगार व्यक्तिले तोके बमोजिमको शर्तको पालना गर्नु पर्नेछ ।	निर्वाह भत्ता पाउने व्यक्तिले पालना गर्नु पर्ने शर्तहरु नियमालीबाट स्पष्ट गर्नु पर्ने भएकोले ।	नियमावलीले निर्वाह भत्ता पाउने व्यक्तिले पालना गर्नु पर्ने शर्तहरुको सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था गर्ने ।	निर्वाह भत्ता वितरणमा ठोस कानुनी व्यवस्था भई कार्यान्वयन भएको हुने ।
१३.	२२ को उपदफा (६)	निर्वाह भत्ता सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।	निर्वाह भत्ता प्रदान गर्ने आधारहरु, भुक्तानी गर्ने तरीका, पेश गर्नु पर्ने प्रमाणहरु लगायतका विषयमा नियमावलीबाट स्पष्ट गर्नु परेकोले ।	नियमावली/कार्याविधिले निर्वाह भत्ता सम्बन्धी वितरण लगायतका प्रक्रियाहरुको व्यवस्था गर्ने ।	निर्वाह भत्ता प्रदान गर्ने आधारहरु, भुक्तानी गर्ने तरिका, पेश गर्नु पर्ने प्रमाणहरुका बारेमा स्पष्टता भई वितरणमा सहजता हुने ।
१४.	२४ को उपदफा (२)	उजुरी सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।	उजुरीको दर्ता लगायतका प्रक्रियागत विषयलाई नियमावलीबाट	नियमावलीले उजुरीको प्रक्रिया लगायतका विषयलाई स्पष्ट पार्ने ।	उजुरी लगायतका प्रक्रियाहरुमा सरलीकरण हुने ।

			थप स्पष्ट गर्नु पर्ने भएकोले ।		
१५.	२८ को उपदफा (२)	उपसमिति वा कार्यदलको कार्य शर्त समितिले तोकिएको बमोजिम हुनेछ ।	उपसमितिको कार्य शर्त स्पष्ट गर्नु पर्ने भएकोले नियमावलीबाट व्यवस्था गर्न उपयुक्त हुने ।	नियमावलीले उपसमिति वा कार्यदलको कार्य शर्तका सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था गर्ने ।	उपसमितिको कार्य शर्तका सम्बन्धमा स्पष्ट व्यवस्था भई यसले प्रभावकारी ढङ्गमा कार्य गर्न सक्ने ।

आर्थिक टिप्पणी

प्रस्तुत विधेयकले नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहले बेरोजगार व्यक्तिलाई न्यूनतम रोजगार प्रदान गर्न आवश्यक रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यसैगरी बेरोजगार व्यक्तिको सूचना संकलन, रोजगारीका अवसरहरूको पहिचान र सूचना प्रवाह, रोजगारदाताको लागि श्रमिक उपलब्धताको जानकारी र रोजगार सम्बन्धी अन्य सेवा प्रदान गर्न नेपाल सरकारले स्थानीय तह मातहत रही कार्य गर्ने गरी प्रत्येक स्थानीय तहमा एक "रोजगार सेवा केन्द्र" स्थापना गर्ने व्यवस्था यस विधेयकले गरेको छ । साथै यस विधेयकले बेरोजगार सहायता कार्यक्रम अन्तर्गत रोजगारीको अवसर सम्बन्धी सूचना उपलब्ध गराउने, रोजगारमूलक तथा सीपमूलक तालीम प्रदान गर्ने, बैंक तथा वित्तीय संस्था मार्फत सहूलियतपूर्ण ऋण उपलब्ध गराउने र स्वरोजगार सृजना गर्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यसैगरी नेपाल सरकारले एक परिवारको कुनै एक सदस्य पनि रोजगार नभएमा रोजगार सेवा केन्द्रमा सूचीकृत भएका त्यस्ता बेरोजगार व्यक्तिलाई न्यूनतम रोजगार उपलब्ध गराउन नसकेमा एक आर्थिक वर्षमा मन्त्रालयले तोकेको न्यूनतम पारिश्रमिकको एकसय दिन बराबरको रकमको पचास प्रतिशत रकम तोकिएको शर्तको अधीनमा रही निर्वाह भत्ता वापत उपलब्ध गराउने व्यवस्था पनि विधेयकले गरेको छ ।

उपरोक्त व्यवस्था बमोजिम रोजगार कार्यक्रम तथा बेरोजगार सहायता कार्यक्रम संचालन गर्ने र बेरोजगार व्यक्तिलाई न्यूनतम रोजगार उपलब्ध गराउन नसकेमा दिइने निर्वाह भत्ताको खर्चका लागि आवश्यक पर्ने बजेटको व्यवस्थाबाट नेपाल सरकारलाई सालवसाली आर्थिक व्ययभार पर्ने अवस्था छ । त्यसैगरी यस विधेयकले व्यवस्था गरेका रोजगार सहायता सम्बन्धी कार्यक्रमहरू संचालन गर्न संघीय तहबाट गरिने आवश्यक समन्वय तथा सहजीकरणका लागि थप प्रशासनीक खर्च हुने देखिन्छ । त्यसै गरी प्रत्येक स्थानीय तहमा रोजगार सेवा केन्द्र स्थापना गर्ने सन्दर्भमा त्यस्तो केन्द्रको लागि आवश्यक भौतिक पूर्वाधार, कार्यालय, कर्मचारी तथा कार्यालय संचालनका लागि सालवसाली रूपमा नेपाल सरकारलाई आर्थिक व्ययभार थपिने अवस्था छ । यो कार्यक्रमको सहजीकरण, अनुगमन तथा समीक्षा गर्न प्रदेश सरकार र कार्यान्वयनको क्रममा स्थानीय तह खासगरी गाउँपालिका र नगरपालिकालाई पनि केही न केही आर्थिक दायित्व थपिने देखिएको छ । उक्त दायित्व सम्बन्धित तहका सरकारहरूले सालवसाली बजेट विनियोजनबाट व्यहोर्ने गरी प्रस्ताव गरिएको छ ।

रोजगारीको हक सम्बन्धी व्यवस्था गर्न बनेको विधेयकको व्याख्यात्मक टिप्पणी

दफा	दफा शीर्षक	टिप्पणी
२.	परिभाषा	ऐनमा पटक पटक प्रयोग भएका विभिन्न शब्दहरूलाई उल्लेख गर्न र ती शब्दहरूको अर्थ स्पष्ट पार्नको लागि विभिन्न शब्दहरूको परिभाषा राखिएको ।
३.	रोजगारीको अधिकार	नेपालको संविधान, २०७२ ले व्यवस्था गरेको श्रमको हक तथा रोजगारीको हक सम्बन्धी व्यवस्था राखिएको ।
४.	रोजगारी छनौट गर्ने अधिकार	प्रत्येक नागरिकलाई आफूले चाहेको रोजगारी छनौट गर्ने, प्रचलित कानूनको अधीनमा रही योग्यता र क्षमता अनुसार स्वेच्छाले रोजगार गर्न पाउने र त्यस्तो रोजगारी छोड्न वा परिवर्तन गर्न पाउने तथा कुनै नागरिकलाई निजको इच्छा विपरीत वा निजले नचाहेको रोजगारी गर्न वा त्यस्तो रोजगारीमा लगाउने वा जबरजस्ती गर्न वा बाध्य बनाउन नपाउने अधिकार सुनिश्चित गरिएको ।
५.	बेरोजगार सहायता पाउने अधिकार	नेपालको संविधान, २०७२ ले व्यवस्था गरेको रोजगारीको हक सम्बन्धी व्यवस्था राखिएको ।
६.	भेदभाव गर्न नहुने	प्रचलित कानूनले कुनै खास वर्ग वा समुदायको लागि विशेष व्यवस्था गरेको अवस्थामा बाहेक बेरोजगार व्यक्तिलाई रोजगार दिने सम्बन्धमा उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जातजाति, लिङ्ग, भाषा, क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा यस्तै कुनै आधारमा भेदभाव गर्न नहुने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
७.	रोजगारीबाट हटाउन नपाइने	रोजगारीमा रहेको व्यक्तिलाई लागू हुने सेवा शर्त सम्बन्धी कानून बमोजिम बाहेक रोजगारीबाट हटाउन नपाइने, त्यसरी हटाइएमा हटाइएको व्यक्तिले आफू रोजगारीमा कायमै रहनको लागि कारण सहित सम्बन्धित रोजगार सेवा केन्द्रमा निवेदन दिन सक्ने, प्राप्त निवेदन उपर रोजगार सेवा केन्द्रले आवश्यक जाँचबुझ गर्न सक्ने र यसरी जाँचबुझ गर्दा बिना कारण रोजगारबाट हटाइएको देखिएमा निवेदकलाई काममा लगाई राख्न रोजगारदातालाई सम्बन्धित स्थानीय तहले निर्देशन दिन सक्ने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
८.	रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	बेरोजगार व्यक्तिलाई न्यूनतम रोजगार प्रदान गर्न नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले आवश्यक रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
९.	निर्णय गर्ने अधिकार	कुनै व्यक्ति बेरोजगार हो वा होइन भन्ने सम्बन्धमा प्रश्न उठेमा सो कुराको निर्णय तोकिए बमोजिमको आधारमा सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्ने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
१०.	रोजगार सेवा केन्द्र	बेरोजगार व्यक्तिको सूचना संकलन, रोजगारीका अवसरहरूको पहिचान र सूचना प्रवाह, रोजगारदाताको लागि श्रमिक उपलब्धताको जानकारी र रोजगार सम्बन्धी अन्य सेवा प्रदान गर्न नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी स्थानीय तह मातहत रही कार्य गर्ने गरी प्रत्येक स्थानीय तहमा एक रोजगार सेवा केन्द्र स्थापना गर्ने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
११.	निवेदन दिनु पर्ने	न्यूनतम रोजगारमा संलग्न हुन चाहने बेरोजगार व्यक्तिले आफूसँग भएको सीप, योग्यता वा क्षमता उल्लेख गरी तोकिए बमोजिमको अवधिभित्र तोकिए बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित रोजगार सेवा केन्द्रमा आफ्नो विवरण सहित निवेदन दिन सक्ने र प्राप्त निवेदन उपर रोजगार सेवा केन्द्रले आवश्यक जाँचबुझ गरी वास्तविक बेरोजगार व्यक्तिको सूची तयार गरी अद्यावधिक अभिलेख राख्नु पर्ने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
१२.	जानकारी दिनु पर्ने	रोजगारीका लागि रोजगार सेवा केन्द्रमा निवेदन दिएको कुनै व्यक्ति रोजगारीको लागि सिफारिस नहुँदै निजी प्रयासमा अन्यत्र कतै रोजगारीमा संलग्न भएमा वा स्वरोजगारमा

		लागेमा वा यस ऐन बमोजिम प्रदान गरिने रोजगारीमा सहभागी हुन वा बेरोजगार सहायता प्राप्त गर्न इच्छुक नरहेमा सो कुराको जानकारी निजले यथाशीघ्र रोजगार सेवा केन्द्रलाई दिनु पर्ने र यसरी जानकारी प्राप्त भएमा रोजगार सेवा केन्द्रले त्यस्तो व्यक्तिको नाम बेरोजगार व्यक्तिको सूचीको अभिलेखबाट हटाउनु पर्ने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
१३.	रोजगारदाताको विवरण राख्नु पर्ने	रोजगार सेवा केन्द्रले आफ्नो क्षेत्रभित्र रहेका रोजगारदाताको सूची अद्यावधिक गरी राख्नु पर्ने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
१४.	श्रमिक माग गर्न सक्ने	रोजगारदाताले कुनै कार्यका लागि आफूलाई आवश्यक पर्ने श्रमिकको संख्या, योग्यता र अवधि खुलाई स्थानीयस्तरमा आफूलाई आवश्यक पर्ने श्रमिक रोजगार सेवा केन्द्र मार्फत माग गर्न सक्ने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
१५.	रोजगार सूचना उपलब्ध गराउने	रोजगार सेवा केन्द्रले आफ्नो क्षेत्र भित्रका रोजगारदाताहरूका लागि आवश्यक श्रमिकहरूको उपलब्धता र सूचीकृत बेरोजगार व्यक्तिका लागि रोजगारीका अवसर सम्बन्धी सूचना उपलब्ध गराउनु पर्ने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
१६.	बेरोजगार व्यक्तिलाई रोजगारी दिनु पर्ने	रोजगारदाताबाट श्रमिक माग भएपछि रोजगार सेवा केन्द्रले सूचीकृत बेरोजगार व्यक्तिलाई निजको योग्यता, सीप र अनुभवका आधारमा रोजगारीको लागि सम्बन्धित रोजगारदाता समक्ष लेखी पठाउनु पर्ने, त्यस्ता बेरोजगार व्यक्तिलाई सरकारी वा सार्वजनिक वा निजी क्षेत्रको रोजगारदाताले काम लगाउनु पर्ने, रोजगारदाताले काममा लगाए बापत उपलब्ध गराउने दैनिक ज्याला दर मन्त्रालयले तोके बमोजिम हुने र रोजगारदाताले लगाएको काम नगर्ने व्यक्तिलाई रोजगार सेवा केन्द्रले बेरोजगारको सूचीबाट हटाउनु पर्ने लगायतको व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
१७.	निर्देशक समिति	नागरिकको रोजगारीको हकको संरक्षण सम्बन्धी काम कारवाहीको सञ्चालन, रेखदेख तथा निर्देशन गर्न माननीय श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्री/राज्यमन्त्रीको अध्यक्षतामा एक निर्देशक समितिको रहने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
१८.	समितिको बैठक	यस ऐन बमोजिम गठित निर्देशक समितिको बैठकको कार्याविधि सम्बन्धी व्यवस्था यस दफामा गरिएको छ ।
१९.	समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार	यस ऐन बमोजिम गठित निर्देशक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था यस दफामा गरिएको छ ।
२०.	बेरोजगार सहायता कार्यक्रम	रोजगारीको अवसर सम्बन्धी सूचना उपलब्ध गराउने, रोजगारमूलक तथा सीपमूलक तालीम प्रदान गर्ने, बैंक तथा वित्तीय संस्था मार्फत सहूलियतपूर्ण ऋण उपलब्ध गराउने र स्वरोजगार सृजना गर्ने लगायतका बेरोजगार सहायता सम्बन्धी कार्यक्रमको व्यवस्था यस दफामा गरिएको छ ।
२१.	अनिवार्य काम गर्नु पर्ने	बेरोजगार सहायता कार्यक्रम अर्न्तगतको तालीम प्राप्त गरेको व्यक्तिले रोजगार सेवा केन्द्रले खटाएको स्थान वा क्षेत्रमा गई तोकिए बमोजिम काम गर्नु पर्ने र खटाएको क्षेत्रमा काम गर्न नजाने वा इन्कार गर्ने व्यक्तिलाई बेरोजगार सूचीबाट हटाई निर्वाह भत्ता प्रदान नगरिने व्यवस्था यस दफामा गरिएको छ ।
२२.	निर्वाह भत्ता दिने	नेपाल सरकारले रोजगार सेवा केन्द्रमा सूचिकृत बेरोजगार व्यक्तिलाई न्यूनतम रोजगार उपलब्ध गराउन नसकेमा एक आर्थिक वर्षमा मन्त्रालयले तोकेको न्यूनतम पारिश्रमिकको एकसय दिन बराबरको रकमको पचास प्रतिशत रकम तोकिएको शर्तको अधीनमा रही निर्वाह भत्ता उपलब्ध गराउने तर कुनै बेरोजगार व्यक्तिले एक आर्थिक वर्षमा एकसय दिन भन्दा कम अवधि मात्रै रोजगारी पाएमा एकसय दिन पुग्न बाँकी

		अवधीको मन्त्रालयले तोकेको न्यूनतम पारिश्रमिकको पचास प्रतिशत बराबरको रकम मात्र निर्वाह भत्ता उपलब्ध गराइने लगायतको व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
२३.	बजेट सम्बन्धी व्यवस्था	रोजगार कार्यक्रम तथा बेरोजगार सहायता कार्यक्रमका लागि आवश्यक पर्ने बजेटको व्यवस्था नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको वार्षिक बजेट विनियोजनबाट हुने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
२४.	उजूरी	यस ऐन अन्तर्गतको कसूर गरेको वा गर्न लागेको थाहा पाउने जोसुकैले पैंतीस दिनभित्र सम्बन्धित श्रम तथा रोजगार कार्यालयमा उजूरी दिन सक्ने व्यवस्था यस दफामा गरिएको छ ।
२५.	कसूर गरेको मानिने	कसैले पनि कुनै नागरिकलाई निजको इच्छा विपरीत वा निजले नचाहेको रोजगारी गराएमा वा त्यस्तो रोजगारीमा लगाएमा वा जबरजस्ती गराएमा वा बाध्य बनाएमा, कसैले पनि बेरोजगार व्यक्तिलाई रोजगार दिने सम्बन्धमा प्रचलित कानूनले कुनै खास वर्ग वा समुदायको लागि विशेष व्यवस्था गरेको अवस्थामा बाहेक त्यस्तो व्यक्तिको उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जातजाति, लिङ्ग, भाषा, क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा यस्तै कुनै आधारमा भेदभाव गरेमा, रोजगारीमा रहेको व्यक्तिलाई कानून बमोजिम बाहेक बिना कारण रोजगारीबाट हटाएमा, बेरोजगार सहायता वा निर्वाह भत्ता प्राप्त गर्न भुट्टा विवरण पेश गरेमा र जुन उद्देश्यको लागि बेरोजगार सहायता रकम लिइएको हो सो उद्देश्यका लागि प्रयोग नगरी अन्यत्र प्रयोग गरेमा यस ऐन बमोजिम कसूर गरेको मानिने व्यवस्था यस दफामा गरिएको छ ।
२६.	सजाय	यस ऐन बमोजिम कुनै व्यक्तिले कसूर गरेमा त्यस्तो कसूर गर्ने व्यक्ति वा संस्थालाई श्रम तथा रोजगार कार्यालयले कसूरको मात्रा हेरी सजाय गर्ने व्यवस्था यस दफामा गरिएको छ ।
२७.	पुनरावेदन	श्रम तथा रोजगार कार्यालयले यस ऐन बमोजिम गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले निर्णय भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र श्रम अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्ने व्यवस्था यो दफामा गरिएको छ ।
२८.	उपसमिति वा कार्यदल गठन गर्न सक्ने	ऐनको कार्यान्वयन गर्न आवश्यकता अनुसार उपसमिति वा कार्यदल गठन गर्न सक्ने व्यवस्था यस दफामा गरिएको छ ।
२९.	अनुगमन तथा निरीक्षण	ऐनको कार्यान्वयनको लागि यस ऐन बमोजिम सञ्चालन हुने कार्यक्रमको मन्त्रालय, प्रदेश र स्थानीय तहले नियमित रूपमा अनुगमन तथा निरीक्षण गर्ने व्यवस्था यस दफामा गरिएको छ ।
३०.	वार्षिक प्रतिवेदन	मन्त्रालयले प्रत्येक आर्थिक वर्षभित्र सम्पन्न गरेका काम कारवाहीको आर्थिक वर्ष समाप्त भएको तीन महिनाभित्र वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमा पेश गर्नु पर्ने व्यवस्था यस दफामा गरिएको छ ।
३१.	नियम बनाउने अधिकार	ऐनको कार्यान्वयनको लागि ऐनले प्रत्योजन गरेका विषयहरूमा नेपाल सरकारले आवश्यक नियम बनाउन सक्ने व्यवस्था यस दफामा गरिएको छ ।
३२.	निर्देशिका तथा कार्यविधि बनाउन सक्ने	यस ऐन अन्तर्गत बन्ने नियमको कार्यान्वयन तथा रोजगारी कार्यक्रम र बेरोजगार सहायता कार्यक्रमको कार्यान्वयनको लागि नेपाल सरकारले आवश्यक निर्देशिका तथा कार्यविधि बनाउन सक्ने व्यवस्था यस दफामा गरिएको छ ।

रोजगारीको हक सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना: प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारीको हक सुनिश्चित गर्न, आफ्नो क्षमता अनुसारको रोजगारी छनौट गर्ने अवसर प्रदान गर्न तथा रोजगारीको शर्त, अवस्था तथा बेरोजगार सहायता सम्बन्धमा आवश्यक व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

संघीय संसदले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ:** (१) यस ऐनको नाम “रोजगारीको हक सम्बन्धी ऐन, २०७५” रहेको छ ।
(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।
२. **परिभाषा:** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,
  - (क) “तोकिएको” वा “तोकिए बमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्भन्नु पर्छ ।
  - (ख) “निर्वाह भत्ता” भन्नाले दफा २२ बमोजिमको निर्वाह भत्ता सम्भन्नु पर्छ ।
  - (ग) “न्यूनतम रोजगार” भन्नाले यस ऐन बमोजिम एक आर्थिक वर्षमा उपलब्ध गराइने कम्तीमा एकसय दिनको न्यूनतम रोजगार अवधि सम्भन्नु पर्छ ।
  - (घ) “परिवार” भन्नाले एकासगोलमा बस्ने पति, पत्नी, अविवाहिता छोरा छोरी अविवाहिता धर्मपुत्र धर्मपुत्री, बाबु, आमा वा सौतेनी आमा सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले निज आफैले पालन पोषण गर्नु पर्ने हजुरबुवा र हजुरआमालाई समेत जनाउँछ ।
  - (ङ) “बेरोजगार व्यक्ति” भन्नाले एक आर्थिक वर्षमा न्यूनतम एक सय दिन रोजगारमा संलग्न नभएको वा कम्तीमा तोकिए बमोजिमको आय आर्जन हुने स्वरोजगारमा संलग्न नरहेको अठार वर्ष देखि उनान्साठी वर्ष उमेर समूहको नागरिक सम्भन्नु पर्छ ।
  - (च) “बेरोजगार सहायता” भन्नाले बेरोजगार व्यक्तिलाई उपलब्ध गराइने दफा २० बमोजिमको सहायता कार्यक्रम सम्भन्नु पर्छ ।
  - (छ) “मन्त्रालय” भन्नाले नेपाल सरकारको श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा सम्बन्धी विषय हेर्ने मन्त्रालय सम्भन्नु पर्छ ।
  - (ज) “स्वरोजगार” भन्नाले आफ्नो श्रम, सीप, ज्ञान र पूँजीको परिचालन गरी कुनै वस्तु वा सेवाको उत्पादन, त्यस्तो वस्तु वा सेवाको व्यापार वा कुनै उद्योग वा

व्यापार व्यवसाय सञ्चालन वा त्यस्तै कुनै उद्यम वा आय आर्जन गर्ने कार्य सम्भन्नु पर्छ ।

- (भ) “रोजगारदाता” भन्नाले बेरोजगार व्यक्तिलाई यस ऐन बमोजिम रोजगार दिने नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार, स्थानीय तह र अन्तर्गतका कार्यालय तथा निकाय र सार्वजनिक संस्थान तथा संगठित संस्था, उद्योग, प्रतिष्ठान तथा कानून बमोजिम दर्ता भएका रोजगारमूलक संस्था सम्भन्नु पर्छ र सो शब्दले निजी रोजगारीका अवसर उपलब्ध गराउने व्यक्तिलाई समेत जनाउँछ ।
- (ज) “रोजगार सेवा केन्द्र” भन्नाले बेरोजगार व्यक्तिको सूचना संकलन, रोजगारीका अवसरहरूको पहिचान र सूचना प्रवाह, रोजगारदाताको लागि श्रमिक उपलब्धताको जानकारी र रोजगार सम्बन्धी अन्य सेवा प्रदान गर्नदफा १० बमोजिम स्थापना भएको रोजगार सेवा केन्द्र सम्भन्नु पर्छ ।
- (ट) “समिति” भन्नाले दफा १७ बमोजिमको निर्देशक समिति सम्भन्नु पर्छ ।
- (ठ) “स्थानीय तह” भन्नाले गाउँपालिका वा नगरपालिका सम्भन्नु पर्छ ।

परिच्छेद-२

रोजगारीको अधिकार

- ३. **रोजगारीको अधिकार:** (१) प्रत्येक नागरिकलाई रोजगारी पाउने अधिकार हुनेछ ।
(२) उपदफा (१) को प्रयोजनको लागि प्रत्येक नागरिकलाई यो ऐन वा प्रचलित कानूनको अधीनमा रही उचित श्रम अभ्यासको अधिकार हुनेछ ।
- ४. **रोजगारी छनौट गर्ने अधिकार:** (१) प्रत्येक नागरिकलाई आफूले चाहेको रोजगारी छनौट गर्न पाउने अधिकार हुनेछ ।
(२) प्रत्येक नागरिकलाई यो ऐन र प्रचलित कानूनको अधीनमा रही योग्यता र क्षमता अनुसार स्वेच्छाले रोजगार गर्न पाउने र त्यस्तो रोजगारी छोड्न वा परिवर्तन गर्न पाउने अधिकार हुनेछ ।
(३) कसैले पनि कुनै नागरिकलाई निजको इच्छा विपरीत वा निजले नचाहेको रोजगारी गर्न वा त्यस्तो रोजगारीमा लगाउन वा जबरजस्ती गर्न वा बाध्य बनाउन हुँदैन ।
- ५. **बेरोजगार सहायता पाउने अधिकार:** प्रत्येक बेरोजगार व्यक्तिलाई यस ऐन बमोजिम बेरोजगार सहायता पाउने अधिकार हुनेछ ।
- ६. **भेदभाव गर्न नहुने:** कसैले पनि बेरोजगार व्यक्तिलाई रोजगार दिने सम्बन्धमा प्रचलित कानूनले कुनै खास वर्ग वा समुदायको लागि विशेष व्यवस्था गरेको अवस्थामा बाहेक त्यस्तो व्यक्तिको उत्पत्ति, धर्म, वर्ण, जातजाति, लिङ्ग, भाषा, क्षेत्र, वैचारिक आस्था वा यस्तै कुनै आधारमा भेदभाव गर्न हुँदैन ।

७. **रोजगारीबाट हटाउन नपाइने:** (१) रोजगारीमा रहेको व्यक्तिलाई कानून बमोजिम बाहेक बिना कारण रोजगारीबाट हटाउन पाइने छैन ।

(२) रोजगारीमा रहेको व्यक्तिलाई लागू हुने सेवा शर्त सम्बन्धी कानून बमोजिम बाहेक रोजगारीबाट हटाएमा त्यसरी हटाइएको व्यक्तिले आफू रोजगारीमा कायमै रहनको लागि कारण सहित सम्बन्धित रोजगार सेवा केन्द्रमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा रोजगार सेवा केन्द्रले रोजगारीमा रहेको व्यक्तिलाई रोजगारबाट हटाउनु पर्नाको कारणबारे आवश्यक जाँचबुझका लागि सम्बन्धित स्थानीय तहमा पठाउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम पठाएको निवेदन उपर आवश्यक जाँचबुझ गर्दा बिना कारण रोजगारबाट हटाइएको देखिएमा निवेदकलाई काममा लगाई राख्न रोजगारदातालाई सम्बन्धित स्थानीय तहले निर्देशन दिन सक्नेछ ।

८. **रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने :** (१) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहले यो ऐन प्रारम्भ भएपछि बेरोजगार व्यक्तिलाई न्यूनतम रोजगार प्रदान गर्न आवश्यक रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

९. **निर्णय गर्ने अधिकार:** कुनै व्यक्ति बेरोजगार हो वा होइन भन्ने सम्बन्धमा प्रश्न उठेमा सो कुराको निर्णय तोकिए बमोजिमको आधारमा सम्बन्धित स्थानीय तहले गर्नेछ ।

परिच्छेद-३ **रोजगार सेवा केन्द्र**

१०. **रोजगार सेवा केन्द्र:** (१) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी स्थानीय तह मातहत रही कार्य गर्ने गरी प्रत्येक स्थानीय तहमा एक रोजगार सेवा केन्द्र स्थापना गर्नेछ ।

(२) रोजगार सेवा केन्द्रको कामको संघीय तहबाट निर्देशन, समन्वय र सहजीकरण गर्ने जिम्मेवारी मन्त्रालयको हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको रोजगार सेवा केन्द्र सञ्चालन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

११. **निवेदन दिनु पर्ने:** (१) यस ऐन बमोजिम न्यूनतम रोजगारमा संलग्न हुन चाहने बेरोजगार व्यक्तिले आफूसँग भएको सीप, योग्यता वा क्षमता उल्लेख गरी तोकिए बमोजिमको अवधिभित्र तोकिए बमोजिमको ढाँचामा सम्बन्धित रोजगार सेवा केन्द्रमा आफ्नो विवरण सहित निवेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्राप्त निवेदन उपर रोजगार सेवा केन्द्रले आवश्यक जाँचबुझ गरी वास्तविक बेरोजगार व्यक्तिको सूची तयार गरी अद्यावधिक अभिलेख राख्नु पर्नेछ ।

१२. **जानकारी दिनु पर्ने:** (१) रोजगार सेवा केन्द्रमा दफा ११ बमोजिम निवेदन दिएको कुनै व्यक्ति दफा १६ बमोजिम रोजगारीको लागि सिफारिस नहुँदै निजी प्रयासमा अन्यत्र कतै रोजगारीमा संलग्न भएमा वा स्वरोजगारमा लागेमा वा यस ऐन बमोजिम प्रदान गरिने रोजगारीमा सहभागी हुन वा बेरोजगार सहायता प्राप्त गर्न इच्छुक नरहेमा सो कुराको जानकारी निजले यथाशीघ्र रोजगार सेवा केन्द्रलाई दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कसैले जानकारी गराएमा रोजगार सेवा केन्द्रले त्यस्तो व्यक्तिको नाम बेरोजगार व्यक्तिको सूचीको अभिलेखबाट हटाउनु पर्नेछ ।

१३. **रोजगारदाताको विवरण राख्नु पर्ने:** (१) रोजगार सेवा केन्द्रले आफ्नो क्षेत्रभित्र रहेका रोजगारदाताको सूची अद्यावधिक गरी राख्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सूची अद्यावधिक गर्ने कार्यमा रोजगार सेवा केन्द्रले स्थानीय तहको अतिरिक्त कुनै सरकारी वा गैरसरकारी निकाय वा संघ संस्थालाई सम्बन्धित स्थानीय तहभित्रका रोजगारदातालाई माग गरिए बमोजिमको विवरण उपलब्ध गराउन लेखी पठाउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम रोजगार सेवा केन्द्रबाट लेखी आएमा सम्बन्धित सबै निकायले आफू अर्न्तगतका रोजगारदाताको विवरण वा आफूले गरी आएको काम र त्यस्तो कामको लागि आवश्यक पर्ने जनशक्तिको विवरण तोकिएको ढाँचामा रोजगार सेवा केन्द्रमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(४) रोजगार सेवा केन्द्रले प्रदेशस्तरमा रोजगार सम्बन्धी विषय हेर्ने कुनै निकाय भए त्यस्तो निकाय र मन्त्रालयमा यस दफा बमोजिमको रोजगारदाताको विवरण पठाउनु पर्नेछ ।

(५) रोजगारदाताको विवरण संकलन तथा अद्यावधिक सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१४. **श्रमिक माग गर्न सक्ने:** (१) रोजगारदाताले कुनै कार्यका लागि आफूलाई आवश्यक पर्ने श्रमिकको संख्या, योग्यता र अवधि खुलाई सोको सूचना रोजगार सेवा केन्द्रलाई दिनेछ ।

(२) रोजगारदाताले कुनै कार्यका लागि स्थानीयस्तरमा आफूलाई आवश्यक पर्ने श्रमिक रोजगार सेवा केन्द्र माफत माग गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) र (२) बमोजिम श्रमिक माग गर्दा तोकिए बमोजिमको ढाँचामा श्रमिकको संख्या, श्रमिकको योग्यता, क्षमता, सीप र कामको प्रकृति खुलाई रोजगार सेवा केन्द्रमा लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

१५. **रोजगार सूचना उपलब्ध गराउने :** रोजगार सेवा केन्द्रले आफ्नो क्षेत्र भित्रका रोजगारदाताहरूका लागि आवश्यक श्रमिकहरूको उपलब्धता र सूचीकृत बेरोजगार व्यक्तिका लागि रोजगारीका अवसर सम्बन्धी सूचना उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

१६. **बेरोजगार व्यक्तिलाई रोजगारी दिनु पर्ने:** (१) दफा १४ बमोजिम कुनै रोजगारदाताबाट श्रमिक माग भएपछि रोजगार सेवा केन्द्रले दफा ११ को उपदफा (१) बमोजिम सूचीकृत बेरोजगार व्यक्तिलाई निजको योग्यता, सीप र अनुभवका आधारमा रोजगारीको लागि सम्बन्धित रोजगारदाता समक्ष लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम रोजगारीको लागि पठाइएको व्यक्तिलाई सरकारी वा सार्वजनिक क्षेत्रको रोजगारदाताले निजको योग्यता र सीप अनुसारको काममा लगाउनु पर्नेछ र निजी क्षेत्रको रोजगारदाताले निजको योग्यता र सीप अनुसारको काममा लगाउन सक्नेछ । त्यस्तो व्यक्तिले रोजगारदाताले लगाएको काम गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम रोजगारदाताले काममा लगाए बापत उपलब्ध गराउने दैनिक ज्याला दर मन्त्रालयले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(४) उपदफा (२) बमोजिम रोजगारदाताले लगाएको काम नगर्ने व्यक्तिलाई रोजगार सेवा केन्द्रले बेरोजगारको सूचीबाट हटाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद-४ **निर्देशक समिति**

१७. **निर्देशक समिति:** (१) नागरिकको रोजगारीको हकको संरक्षण सम्बन्धी काम कारवाहीको सञ्चालन, रेखदेख तथा निर्देशन गर्न देहाय बमोजिमको एक निर्देशक समिति रहनेछ:-

(क) मन्त्री/राज्य मन्त्री, श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय	-अध्यक्ष
(ख) सदस्य, राष्ट्रिय योजना आयोग (सम्बन्धित विषय हेर्ने)	-सदस्य
(ग) सचिव, श्रम, रोजगार तथा सामाजिक सुरक्षा मन्त्रालय	-सदस्य
(घ) सचिव, अर्थ मन्त्रालय	-सदस्य
(ङ) सचिव, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय (सम्बन्धित विषय हेर्ने)	-सदस्य
(च) सचिव, उद्योग, वाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	-सदस्य
(छ) सचिव, भौतिक पूर्वाधार तथा यातायात मन्त्रालय	-सदस्य
(ज) सहसचिव, मन्त्रालय (प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम हेर्ने)	-सदस्य-सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिको सचिवालय मन्त्रालयमा रहनेछ ।

१८. **समितिको बैठक:** (१) समितिको बैठक अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।

(२) समितिको निर्णय सदस्य-सचिवले प्रमाणित गरी राख्नु पर्नेछ ।

(३) समितिको बैठक सम्बन्धी कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

(४) समितिको बैठक तथा निर्णयको कार्यान्वयन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१९. **समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार:** समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) बेरोजगार व्यक्तिका लागि रोजगार वा स्वरोजगारको व्यवस्था गर्न आवश्यक नीति नेपाल सरकार समक्ष सिफारिस गर्ने,

- (ख) बेरोजगार व्यक्तिको अद्यावधिक अभिलेख तयार गर्ने सम्बन्धमा प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहलाई मार्गदर्शन गर्ने,
- (ग) बेरोजगार व्यक्तिलाई राज्यको तर्फबाट उपलब्ध गराइने बेरोजगार सहायता सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रम तयार गर्ने,
- (घ) बेरोजगार व्यक्तिलाई प्रदान गरिने निर्वाह भत्ताको सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई नीतिगत सुझाव दिने,
- (ङ) रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन सम्बन्धमा नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तह बीच समन्वय गर्ने,
- (च) बेरोजगार सहायता कार्यक्रमको कार्यान्वयनको मूल्याङ्कन गर्ने ।

परिच्छेद-५

बेरोजगार सहायता सम्बन्धी

२०. बेरोजगार सहायता कार्यक्रम: (१) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले बेरोजगार सहायताको लागि देहाय बमोजिमको कार्यक्रम गर्नेछः-

- (क) रोजगारीको अवसर सम्बन्धी सूचना उपलब्ध गराउने,
- (ख) रोजगारमूलक तथा सीपमूलक तालीम प्रदान गर्ने,
- (ग) बैंक तथा वित्तीय संस्था मार्फत सहुलियतपूर्ण ऋण उपलब्ध गराउने,
- (घ) स्वरोजगार सृजना गर्ने,
- (ङ) तोकिए बमोजिमका अन्य कार्यक्रम गर्ने ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको बेरोजगार सहायता कार्यक्रम सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२१. अनिवार्य काम गर्नु पर्ने: (१) यस ऐन बमोजिमको बेरोजगार सहायता कार्यक्रम अर्न्तगतको तालीम प्राप्त गरेको व्यक्तिले रोजगार सेवा केन्द्रले खटाएको स्थान वा क्षेत्रमा गई तोकिए बमोजिम काम गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खटाएको क्षेत्रमा काम गर्न नजाने वा इन्कार गर्ने व्यक्तिलाई बेरोजगार सूचीबाट हटाई दफा २२ बमोजिमको निर्वाह भत्ता प्रदान गरिने छैन ।

२२. निर्वाह भत्ता दिने: (१) नेपाल सरकारले रोजगार सेवा केन्द्रमा सूचिकृत बेरोजगार व्यक्तिलाई न्यूनतम रोजगार उपलब्ध गराउन नसकेमा एक आर्थिक वर्षमा मन्त्रालयले तोकेको न्यूनतम पारिश्रमिकको एकसय दिन बराबरको रकमको पचास प्रतिशत रकम तोकिएको शर्तको अधीनमा रही निर्वाह भत्ता उपलब्ध गराउनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि कुनै बेरोजगार व्यक्तिले एक आर्थिक वर्षमा एकसय दिन भन्दा कम अवधि मात्रै रोजगारी पाएमा एकसय दिन पुग्न बाँकी अवधीको मन्त्रालयले तोकेको न्यूनतम पारिश्रमिकको पचास प्रतिशत बराबरको रकम मात्र निर्वाह भत्ता उपलब्ध गराइनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम निर्वाह भत्ता प्राप्त गर्ने बेरोजगार व्यक्तिले तोके बमोजिमको शर्तको पालना गर्नु पर्नेछ ।

(४) यस दफा बमोजिमको निर्वाह भत्ता देहायको अवस्थामा मात्र दिइनेछः-

- (क) परिवारको कुनै पनि सदस्यले तोकिए बमोजिमको रोजगारी नपाएमा,
- (ख) नेपाल सरकारले तोकेभन्दा कम वार्षिक आय भएका परिवारलाई,
- (ग) परिवारको कुनै पनि सदस्य स्वरोजगार नभएमा,
- (घ) परिवारको कुनै सदस्य वैदेशिक रोजगारीमा नगएकोमा ।

स्पष्टीकरण: “वैदेशिक रोजगारी” भन्नाले नेपाल सरकारबाट श्रम स्वीकृति लिई विदेशमा काम गर्न गएको अवस्था सम्भन्तु पर्छ ।

(५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सरकारी कोष वा अन्य मुलुक वा अन्तर्राष्ट्रिय वा अन्तरसरकारी संघ, संगठन वा अन्य कुनै संस्थाबाट नियमित निवृत्तभरण वा अवकाश सुविधा लिइरहेका वा नेपाल सरकारको सहायता सम्बन्धी अन्य कोषबाट नियमित रुपमा कुनै पनि किसिमको सहायता प्राप्त गरेको व्यक्तिको परिवारलाई निर्वाह भत्ता दिइने छैन ।

स्पष्टीकरण: यस दफाको प्रयोजनको लागि “सरकारी कोष” भन्नाले देहायको कुनै कोष सम्भन्तु पर्छ:-

- (क) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको संचित कोष वा अन्य सरकारी कोष,
- (ख) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व भएको स्थानीय संस्थान, निगम, बोर्ड, प्राधिकरण, प्रतिष्ठान वा यस्तै कुनै निकायको कोष,
- (ग) नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार वा स्थानीय तहबाट प्राप्त अनुदानबाट सञ्चालित कोष,
- (घ) सार्वजनिक पद धारण गरेको व्यक्तिलाई निवृत्तभरण प्रदान गर्न प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएको कोष ।

(६) यस दफा बमोजिम प्रदान गरिने निर्वाह भत्ता सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२३. बजेट सम्बन्धी व्यवस्था : यस ऐन बमोजिम सञ्चालन गरिने कार्यक्रमका लागि आवश्यक पर्ने बजेटको व्यवस्था नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको वार्षिक बजेट विनियोजनबाट हुनेछ ।

परिच्छेद-६ **कसूर र सजाय**

२४. उजुरी: (१) यस ऐन अन्तर्गतको कसूर गरेको वा गर्न लागेको थाहा पाउने जोसुकैले पैंतीस दिनभित्र सम्बन्धित श्रम तथा रोजगार कार्यालयमा उजुरी दिन सक्नेछ ।

(२) उजूरी सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२५. कसूर गरेको मानिने: कसैले देहाय बमोजिमको कार्य गरेमा यस ऐन बमोजिम कसूर गरेको मानिनेछ:-

- (क) दफा ४ को उपदफा (३) विपरीतको कार्य गरेमा,
- (ख) प्रचलित कानून बमोजिम बाहेक रोजगारी दिने व्यक्तिले दफा ६ विपरीत भेदभाव गरेमा,
- (ग) रोजगारदाताले दफा ७ विपरीत रोजगारीबाट हटाएमा,
- (घ) यस ऐन बमोजिमको बेरोजगार सहायता वा निर्वाह भत्ता प्राप्त गर्न भुट्टा विवरण पेश गरेमा,
- (ङ) जुन उद्देश्यको लागि बेरोजगार सहायता रकम लिइएको हो सो उद्देश्यका लागि प्रयोग नगरी अन्यत्र प्रयोग गरेमा ।

२६. सजाय: (१) कसैले देहाय बमोजिमको कसूर गरेमा त्यस्तो कसूर गर्ने व्यक्ति वा संस्थालाई श्रम तथा रोजगार कार्यालयले कसूरको मात्रा हेरी देहाय बमोजिमको सजाय गर्नेछ:-

- (क) दफा २५ को खण्ड (क) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पाँच हजार रुपैयाँदेखि पचास हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना,
- (ख) दफा २५ को खण्ड (ख) र (ग) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई दश हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना,
- (ग) दफा २५ को खण्ड (घ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई त्यस्तो बेरोजगार सहायता वा निर्वाह भत्ता प्राप्त गरेको भए सो रकम असूल उपर गरी सोही बराबरको रकम जरिवाना,
- (घ) दफा २५ को खण्ड (ङ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई बेरोजगार सहायता बापत प्राप्त गरेको रकम असूल उपर गरी सोही बराबरको रकम जरिवाना ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गरिएको जरिवाना तोकिएको अवधिभित्र नतिर्ने व्यक्ति वा संस्थालाई सम्बन्धित स्थानीय तहले प्रदान गर्ने सेवा सुविधामा रोक लगाउन सम्बन्धित श्रम तथा रोजगार कार्यालयले लेखी पठाउनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको जरिवाना सम्बन्धित व्यक्ति वा संस्थाबाट सरकारी बाँकी सरह असूल उपर गरिनेछ ।

(४) यस दफामा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस ऐन बमोजिमको कार्य अन्य प्रचलित कानून बमोजिम समेत कसूर मानिने रहेछ भने त्यस्तो कसूरमा सो कानून बमोजिम छुट्टै मुद्दा चलाई सजाय गर्न यस दफाको व्यवस्थाले बाधा पर्ने छैन र कसैले यस ऐन विपरीत कुनै कार्य गरे बापत निजलाई प्रचलित कानून बमोजिम यस दफामा लेखिए भन्दा बढी सजाय हुने रहेछ भने सोही बमोजिमको सजाय हुनेछ ।

२७. **पुनरावेदन:** (१) यस ऐन बमोजिम श्रम तथा रोजगार कार्यालयले गरेको निर्णय उपर चित्त नबुझ्ने पक्षले निर्णय भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र श्रम अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम श्रम अदालतबाट भएको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

परिच्छेद-७ **विविध**

२८. **उपसमिति वा कार्यदल गठन गर्न सक्ने:** (१) समितिले यस ऐनको कार्यान्वयन गर्न आवश्यकता अनुसार उपसमिति वा कार्यदल गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठित उपसमिति वा कार्यदलको कार्य शर्त समितिले तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२९. **अनुगमन तथा निरीक्षण :** यस ऐन बमोजिम सञ्चालन हुने कार्यक्रमको मन्त्रालय, प्रदेश र स्थानीय तहले नियमित रुपमा अनुगमन तथा निरीक्षण गर्नेछ ।

३०. **वार्षिक प्रतिवेदन:** (१) मन्त्रालयले प्रत्येक आर्थिक वर्षभित्र सम्पन्न गरेका काम कारवाहीको आर्थिक वर्ष समाप्त भएको तीन महिनाभित्र वार्षिक प्रतिवेदन तयार गरी प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयमा पेश गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पेश गरेको प्रतिवेदन प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयले सार्वजनिक गर्नेछ ।

३१. **नियम बनाउने अधिकार:** नेपाल सरकारले यस ऐनको कार्यान्वयन गर्न आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ ।

३२. **निर्देशिका तथा कार्यविधि बनाउन सक्ने:** मन्त्रालयले यो ऐन वा यस ऐन अर्न्तगत बनेको नियमको अधीनमा रही आवश्यकता अनुसार निर्देशिका तथा कार्यविधि बनाई लागू गर्न सक्नेछ ।